

PLATTFORMEN CIVILA SVERIGE MOT MÄNNISKOHANDEL

2014 års Människohandelsutredning
Straffrättsenheten, Justitiedepartementet

Stockholm 2016-10-24

Remissyttrande över delbetänkande av 2014 års människohandelsutredning

”Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.” (SOU 2016:42)

Plattformen Civila Sverige mot Människohandel (Plattformen) välkomnar utredningens förslag i en rad åtgärder gällande ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m. Att det dessa åtgärder behövs, för att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn, har det enligt vår uppfattning inte rått något tvivel om.

OM PLATTFORMEN CIVILA SVERIGE MOT MÄNNISKOHANDEL

Plattformen består av ett antal olika frivilligorganisationer som samarbetar utifrån de mänskliga rättigheterna. Plattformen är politiskt och religiöst obunden. Plattformen initierades 2013 för att samordna civilsamhällets stödinsatser, och synliggöra utsatta grupper samt motverka människohandel i alla former. Plattformen driver på förändringsarbetet och verkar för att utsatta ska få tillgång till de rättigheter de enligt internationella direktiv och konventioner har. Plattformens idé bygger på att civilsamhällets mångfald av aktörer tillsammans kan stärka det gemensamma arbetet mot människohandel, och vara ett forum för utbyte av kunskap och erfarenheter, både sinsemellan och gentemot andra aktörer. Det finns mycket samlad erfarenhet och kunskap om människohandel och exploatering inom Plattformen. Plattformen bedriver ett nationellt stödprogram som kompletterar det samhälleliga insatserna, och fyller i gapen för att sammantaget stärka att utsatta får sina rättigheter tillgodosedda.

Plattformen samlar regelbundet in uppgifter om civilsamhällets kontakter med utsatta och sammanställer dessa för att se behov, trender och mönster. Plattformen rapporterar därutöver till EU, och övervakar och följer upp implementeringen av internationella konventioner och direktiv. Läs mer om Plattformen Civila Sverige mot människohandel på www.manniskohandel.se

1. Sammanfattning:

Sammanställer vi våra erfarenheter av möten med utsatta ser vi dessvärre att många barn, unga och vuxna vittnar om ett urholkat rättsligt skydd. Främst relaterar detta till våra erfarenheter för utsatta i människohandel och människohandelsliknande brott (utnyttjande av köp av sexuella tjänster)

Vi ser en tydlig koppling till utnyttjande av köp av sexuella handlingar, människohandel och annan grov organiserad brottslighet. Vi välkomnar utredningens viktiga signalvärde gällande terminologibyte på att brottsrubriceringen från köp av sexuell handling av barn till utnyttjande av sexuell handling av barn. Det är en klar förbättring att vi stärker barns position och allvaret i de brott de blir utsatta för. Däremot ställer vi oss fortfarande frågande till en del av förslagen som vi menar, inte tillräckligt väl tar barnets perspektiv, och inte heller brottsoffrets perspektiv. Mot bakgrund av senaste årens ökning av antalet anmälningar gällande sexuell exploatering av barn finns det behov av att vidta ytterligare åtgärder för att säkerställa barns rättigheter och dess särskilda skyddsbehov att inte utsättas för sexualbrott. FN:s barnrättskommitté har i sina kommentarer till Sverige anförts att ytterligare ansträngningar för att eliminera förekomsten av utnyttjande och sexuella övergrepp är nödvändiga.

Med hopp om att Plattformen kommentar i detta remissyttrande kan uppvisa insikter om vikten av att stärka den brottsutsattes rättigheter och värna om deras skydd samt genomgående att barnrättsperspektivet kan påvisas än tydligare.

2. Gällande gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst

”För brott av normalgraden ska straffet vara böter eller fängelse i högst sex månader och för grovt brott fängelse i högst ett år. När det bedöms om brottet är grovt ska hänsyn tas till om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars

varit av hänsynslös art. Bedömningen av straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst ska på så vis bli mer nyanserad. Det blir även tydligare att försvårande omständigheter ska beaktas. Syftet är att bland annat träffa situationer där den som säljer sexuella tjänster är offer för människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet.”

Att utredningen bedömer ett köp av sexuell tjänst ska anses som grovt brott ska särskilt när den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en ”*utsatt situation*” anser vi skall falla inom bedömningen av normalgraden. Den svenska modellen av sexköpslagen grundar sig på särskild utsatthet vi vill poängtera att den faktiska förekomsten av *alla* sexköp innebär utnyttjande av en person i utsatt situation, då dessa ojämlika maktförhållanden är utgångspunkten för den abolishistiska hållningen lagen enligt vår mening uttrycker. Och det är även med den bakgrunden vi menar att en strängare påföljd än böter är rimlig påföljd i många fall.

Vi finner det olyckligt att statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) och befintliga domar, trots straffskärpningen år 2011, sällan påvisar annan påföljd än böter. Att straffskärpningen inte fick det avsedda genomslag är en sak, men åtgärden att gradindela är en annan.

En gradindelning av sexköp som grova och inte grova, gör jobbet svårare för polisära kollegor i yttre tjänst samt att det riskerar att vi enbart hamnar i den undre straffskalan liksom vi redan gör idag. Att uttryckligen reglera att försvårande omständigheter låter bra i teorin men kan försvåra tillämpningen av sexköpslagen och snarare än att betona att vissa sexköp är grövre framför att ”vanliga” sexköp är mindre allvarliga och därmed ger det en förmildrande utformning. En gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst skulle kunna leda till att rättsväsendets resurser huvudsakligen kan komma att satsas på de mer straffvärda fallen. Detta riskerar att leda till att färre brott totalt sett beivras och på sikt att lagstiftningens attitydpåverkande effekter minskar. (jämför regeringens utvärdering av sexköpslagens viktiga normerande effekt från 2010) Att det är angeläget att mindre grova fall inte bortprioriteras är också andemeningen i EU:s direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel, och direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem. De kräver att alla EU:s medlemsländer arbetar för att motverka efterfrågan och för att stärka skyddet för alla offer. En gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst skulle kunna innebära att myndigheternas utredningar fokuserar på de

mest allvarliga brotten, och att de offer som utsatts för köp av sexuell tjänst av den lindrigare graden inte får det skydd och stöd som de har rätt till under bindande direktiv.

Vad gäller grovt brott och ”hänsynslös art” vill vi även lyfta fram att många sexköpare efteråt delar och kommenterar på Internet sin upplevelse och bedömning av personen de utnyttjat. Detta leder till att individen som utnyttjats i prostitution ånyo blir kränkt och även att sexköpet kan inspirera och driva på efterfrågan från andra potentiella sexköpare och notoriska sexköpare. Vi ser gärna därför att utredningen tar hänsyn till denna digitalisering och att sexköpare utbyter sina erfarenheter av sexköp men också planer inför sådana på Nätet. Vår erfarenhet är att sådana digitaliserade utbyten driver på efterfrågan och även just sexköp av ”särskilt hänsynslös art”, och som sagt åter kränker den utsatta.

Plattformens förslag: Vi avstyrker förslaget i sin helhet. Brottet köp av sexuell tjänst kvarstår i sin nuvarande utformning. Såväl förmildrande som försvårande omständigheter bör utredas och beaktas vid straffvärdebestämningen. (T.ex. bör straffvärdet vara högre när en förövare utnyttjar en person på ett kränkande och hänsynslöst sätt). För att nå framgång i dessa ärenden bör rättsväsendets myndigheter utveckla sitt arbetssätt och omfördela sina resurser så att dessa brott prioriteras och utreds mer fullständigt. Därmed skulle en mer nyanserad bestämning av enskilda gärningars straffvärde kunna göras med den nuvarande straffskalan. Istället föreslår vi att bygga på sexköpsbrottet med ett brott om kränkning av individer i prostitution, vilket även skulle öppna för möjlighet för den utsatta att bli målsägande i kränkningsärenden och kunna få brottskadeersättning för detta.

3. Dubbelstraffbarhet

”Utredningen bedömer att det inte bör vara möjligt att döma en person i Sverige för ett sexköp som denne begått i ett land där köp av sexuell tjänst inte är kriminaliserat. I enlighet med sitt uppdrag presenterar ändå utredningen ett förslag där köp av sexuell tjänst läggs till listan av brott som undantas från kravet på dubbel straffbarhet.”

Undantag i dubbel straffbarhet som redan gjorts är ett stort antal sexualbrott mot barn, bl.a. köp av sexuell handling av barn, samt människohandel, äktenskapstvång och vissa

barnpornografibrott samt förbud mot könsstympning av kvinnor. Vi menar att köp av sexuella tjänster överlag faller inom denna ram.

De viktigaste skälen som utredningen framför är ”avsaknaden av en internationell samsyn i dag beträffande kriminaliseringen av sexuella tjänster samt att bryta mot hittillsvarande principer.” Vi vill vara en förebild och finner därför att det är hög tid att vi frångår såväl samsyn som principer för att göra att vi kan för att se till de utsattas bästa. Vi anser att köp av sexuella tjänster alltid och överallt är oacceptabla också om de sker utomlands. Vi vet att många barn och vuxna forslas runt i världen för att män från länder likt Sverige ska kunna köpa sexuella handlingar av utsatta. Vi lever i en globaliserad värld och vi måste våga använda lagstiftningen som ett verktyg därefter. Vi vill därför att regeringen skall fastslå att det inte skall gå att köpa ett barns eller en vuxens kropp utanför Sveriges gränser. Det handlar om mänskligt lidande och om en människas rätt till sin kropp, till skydd och till frihet, oavsett om den utsatta är svensk medborgare eller befinner sig innanför eller utanför Sveriges gränser.

Plattformens förslag: Kriminalisera alla köp av sexuella handlingar utomlands. Signalvärdet av det arbetet och lagstiftningen kommer att vara oerhört viktigt och sätta press på andra länder. Att det kommer att innebära svårigheter i praktiska uppföljningar kan inte vara argument nog om vi vill sätta de utsattas rättigheter i främsta rummet. Dessutom betonar man därmed grundsynen på alla människors lika värde i den globaliserade sexhandeln, oavsett till vilket land de utsatta har förts och utnyttjas ska samma avstånd tas från utnyttjanden av deras utsatta situation.

4. Köp av sexuell handling av barn

4.1 Skärpning av straff och gradindelning för brottet köp av sexuell handling av barn

”För brott av normalgraden ska straffet vara fängelse i högst två år och för grovt brott fängelse i lägst sex månader och högst i fyra år. Böter ska utgå ur straffskalan. Syftet med detta är att straffet för köp av sexuell handling av barn ska återspegla brottets allvar.”

Plattformens förslag: Vi välkomnar skärpningen av brottet och är positiva till att utredningen föreslår att böter ska tas bort ur straffskalan. Med grund i FN:s Barnrättskommitté uppmaningar till Sverige att säkerställa att påföljderna för kommersiell sexuell exploatering står i rimlig proportion till brottet så tillstyrker Plattformens detta och anser att utredningens resonemang kring ett höjt straffmaximum motsvarar att synen på köp av sexuell handling av ett barn utgör den allvarliga kränkning av barnets rättigheter som det faktiskt är. Plattformen tillstyrker att straffmaximum höjs och i förhållande till övriga sexualbrott mot barn i 6 kap. BrB, föreslår vi att straffskalan bör motsvara den för sexuellt utnyttjande av barn, där minimistraff är 6 månader och straffmaximum 4 år.

Plattformen anser med utgångspunkt i den kartläggning som har gjorts av utredaren att samhället måste kraftigare markera att det inte finns mer eller mindre allvarligare sätt att sexuellt exploatera ett barn.

Gällande brottets gradindelning anser Plattformen att en sådan gradindelning skulle kunna uppfattas som att lagstiftaren gör skillnad på olika former av kommersiell sexuell exploatering av barn. Vi delar därför den oro som framförts i det särskilt yttrandet av bla. Nationella rapportören Kajsa Wahlberg, Nationella Samordnare Patrik Cederlöf samt experterna Stina Holmberg och Marianne Nordström gällande köp av sexuell tjänst:

”Vi anser att det finns en risk för att en gradindelning skulle kunna uppfattas som att sexköp generellt sett är mindre klandervärda än tidigare. En gradindelning skulle även kunna uppfattas som ett tecken på att den svenska lagstiftningen gör skillnad mellan olika former av sexköp och prostitution.”¹

4.2 Namnbyte från köp av sexuell handling av barn till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling.

”Detta markerar skillnaden mellan att köpa sexuella handlingar av en vuxen och av ett barn.”

Plattformens förslag: Vi välkomnar förslaget i sin helhet i klargörandet av brottets allvar och särskilda beskaffenhet ”att det faktiskt inte går att köpa eller säljasexuella tjänster av ett barn”

¹SOU 2016:42, s. 308.

Samhället har dessutom ett ansvar att slå fast att ett "sexköp" av ett barn under 18 år aldrig kan ses som en affärstransaktion mellan två jämbördiga parter. Det råder en begreppsförvirring som både står i strid med internationella åtaganden och barnets särskilda skyddsbehov och med anledning av detta ska det tydligt framkomma i lagstiftningen att den vuxne alltid är ansvarig för sexuella handlingar som innefattar ett barn. När vuxna exploaterar barn är det en allvarlig kränkning av barnet och dess mänskliga rättigheter och barn kan aldrig samtycka till sexköp.

5. Aktsamhetskravet för en gärningsman beträffande brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn (6 kap. 13 § brottsbalken) ska tydliggöras och skärpas.

Utredningen skriver:

"Syftet är att prövningen av gärningsmannens oaktsamhet ska bli mer enhetlig...I vår genomgång av praxis har vi funnit att det saknas en gemensam aktsamhetsstandard i fråga om vad krävs i förhållande till barnets ålder för att en tilltalad ska fällas till ansvar för sexualbrott mot barn. Vidare har vi i vår genomgång noterat stora variationer i domstolarnas oaktsamhetsbedömningar, bl.a. genom att domstolar i många fall bedömer liknande omständigheter på olika sätt...Vidare framgår av vår genomgång att det förekommer stor variation i hur domstolarna resonerar kring målsägandens kroppsutveckling för att bedöma gärningsmannens skuld. Det kan också konstateras att ett användande av bedömningar av ungas kroppsutveckling som utgångspunkt för gärningsmäns insikt eller misstanke om barns ålder innefattar brister, inte minst ur ett barnskyddsperspektiv."

En av de absolut viktigaste frågorna i förslaget gäller gärningsmannens ansvar kring brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn. Gärningsmäns ansvar ska enligt förslaget bedömas utifrån oaktsamhet, alltså bedömas utifrån vad han gjort för att försäkra sig om barnets ålder. Det är att gå en liten bit framåt, men inte tillräckligt. Det innebär i praktiken att vi fortfarande kan få höra domares egna värderingar av en 13-åring kropp i rätten. Och om kroppen är mogen nog kan det fria gärningsmän från sexualbrott på barn.

Plattformens förslag: Plattformen anser att ansvaret för kontroll bör vila på den vuxne att förvissa sig om att den person som denne ämnar att köpa en sexuell tjänst av är vuxen. Detta brott kräver oftast att gärningspersonen har personlig kontakt med barnet för att kunna genomföra brottet och har därigenom alla möjligheter att fråga barnet om dennes ålder och

även på andra sätt göra en bedömning i frågan. Vi anser att en kraftigare markering från samhällets sida bör göras och att åtgärder måste till för att förhindra att dessa gärningar överhuvudtaget begås. Vi menar att ansvaret helt och hållet ska ligga på gärningsmannen och att det inte ska handla om en subjektiv bedömning av vad denne borde ha gjort för att försäkra sig om ålder på barnet, utan hur gammalt barnet faktiskt var vid brottstillfället. Det bör ligga i varje persons intresse att försäkra sig om att den person en avser ha sexuell kontakt med är över 15 år gammal (eller 18 år gällande vissa brott). Mot bakgrund av detta föreslår Plattformen ett strikt ansvar för samtliga sexualbrott i 6 kap och föreslår därför att gärningspersonen måste förvissa sig om att barnet är 18 år. Ett strikt ansvar skulle inte strida mot centrala rättssäkerhetsprinciper som uttrycks i Europakonventionen och denna innehåller inte något entydligt förbud mot straffansvar oberoende av uppsåt eller oaktsamhet.

6. Gällande slutbetänkandet redovisat per 18e okt

Plattformen menar att: Det straffrättsliga skyddet är inte tillräckligt, det finns en rad brister. Brister vid *identifikation* som beror på avsaknad av mandat att agera på indikatorer, avsaknad av resurser att bedriva spanings- och utredningsarbete, bristande kunskap och vaga definitioner. Brister vid *hantering av ärenden* där offer för människohandel löper risk att behandlas som förövare eller mista arbetstillstånd eller vid bristande skydd riskera sin och sin familjs säkerhet. *Otydligheter* i lagstiftning, *glapp* mellan exploateringsgrader och *okunskap* hos domarkår gör också att det straffrättsliga skyddet inte räcker till.

Närmre kommentarer kring utredningens slutbetänkande uppdrag, att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel, att se över straffskalorna för människohandel och koppleri samt att göra en översyn av det straffrättsliga skyddet mot exploatering av utsatta personer såsom för tvångsarbete, tiggeri eller för annan ekonomisk vinning, kommer att kommenteras i ett senare skede.

7. Övriga kommentarer:

Gällande konsekvenser:

Ja, allt detta kommer medföra vissa ekonomisk kostnad, utbildningsinsatser och information till personal inom rättsväsendet.

-**Vi vill** påtala vikten av att **komplettera sexköpslagen** med fler poliser till spaningsverksamhet nationellt för att gripa gärningsmän och identifiera barn och unga som utsätts för kommersiell sexuell exploatering.

- **Vi vill** betona vikten av kunskapshöjande insatser för rättsväsendet om barnets rättigheter utifrån Barnkonventionen och dess fakultativa tilläggsprotokoll. I samband med att barnkonvention 2018 förväntas bli svenska lag så behöver vi **höja kunskapsnivån** genom en nationell utbildning.

-**Vi vill även** att regeringen ser över tillsättande av **specialdomstolar med särskilda åklagare** som hanterar ärenden rörande sexköp, människohandel av alla former och sexualbrott mot barn. Vi menar att det krävs speciella domstolar för att kunna ge mer rättsäker bedömning av dessa komplexa brottsutredningar.(jmf.utvecklingen i Nederländerna)

- **Vi vill** slutligen lyfta fram att den individ som utnyttjas i sexhandeln ofta har barn; medföljande, eller i sitt hemland och att dessa barns situation behöver tas in i omsorgen om den utnyttjade. Vi ser fram emot en ytterligare utvidgad diskussion om ökade insatser när det gäller **stärkt skydd till utnyttjade individer samt deras barn**, i ärenden om prostitution och människohandel. (jfr modell i Ukraina för skydd av barn/familj).